

Tundraa myöten, joen mukana
**Prosekutiivisijan alkuperästä samojedilais-
 itämerensuomalaisin vertailuin**

Lotta Jalava

lojalava@gmail.com

Tiivistelmä

Tässä kirjoituksessa pohdin samojedikielten väylää ja reittiä sekä eräitä abstrakteja merkityksiä kantavan sijamuodon alkuperää. Pohdintani lähtökohtana on ajatus paikallissijojen kieliopillistumisesta ruumiinosia tarkoittavista sanoista postpositiokäytön kautta. Itämerensuomalaisten kielten rinnakkaisiesimerkkien ja merkitystenmuutosten avulla perustelen alustavasti hypoteesia, jonka mukaan samojedikielten prosekutiivin taustalla voisi olla 'selkä'- tai 'taka'-merkityksinen suffiksoitunut suhdeseana tai postpositio, jonka vastine itämerensuomalaisissa kielissä ilmaisee monia abstrakteja seuraamisen merkityksiä.¹

1. Johdanto

Samojedikielten tutkimuksessa usein prosekutiiviksi kutsutusta sijasta kuulin ensimmäisen kerran Tapani Salmisen Metsänenetsin kielioppia -luentokurssilla vuonna 2002 ensimmäisen vuoden opiskelijana. Kyseessä on väylää tai kauttakulkua merkitsevä sija, joka on käytössä kaikissa samojedikielissä ja joka rekonstruoidaan myös kanta-samojediin. Salmisen tutkimuslähtöinen opetustyyli innosti kirjaamaan luentomuis-tiinpanoihin tutkimusideoita ja -asetelmia. Prosekutiivin esittelyn kohdalle olen kirjoittanut ”Innovaatio samojedissa! Tausta?” Koska kiinnostukseni prosekutiivin alkuperään on herännyt ensimmäisen kerran juuri Tapani Salmisen luennolla, hänelle osoitettu juhla kirja on oiva tilaisuus kysymyksen alustavalle jatkopohdinnalle. Lähes-tyn prosekutiivin alkuperää sijapäätteiden postpositiolähtöisyyden ja myös Salmisen luennoilla tutuksi tulleiden samojedilais-itämerensuomalaisten vertailujen näkökul-masta. Mikäli Salminen on itse luennollaan esittänyt prosekutiivin alkuperästä toisen-suuntaisia tulkintoja tai hypoteeseja, ne ovat minulta vuosien varrella unohtuneet.

2. Samojedikielten prosekutiivi

Kantauraliin rekonstruoidaan paikallissijasarja, johon kuuluvat ero-, olo- ja tulosijan päätteet. Lisäksi kantauraliin voidaan palauttaa itämerensuomalaisten kielten trans-

¹ Kiitän tekstini arvioijia sekä Luobbal Sámmol Sámmol Ántea, Jaakko Häkkistä ja Jussi Ylikoskea arvokkaista huomioista ja palautteista, jotka ovat auttaneet suuresti artikkelin lopulliseen muotoonsa saattamisessa.

latiivisijan edeltäjä, jolla on vastine ainakin samojedikielissä niin sanotun predestinaatiivisen taivutuksen tunnuksena. Monissa uralilaisissa kielissä ja kieliryhmissä, kuten itämerensuomalaisissa kielissä, uusia paikallissijoja ja kokonaisia uusia paikallissijasarjoja on syntynyt myöhemmin lisää sekä vanhojen kantaauralin paikallissijojen että muiden aineiden pohjalta.

Samojedikielissä paikallissijoja on yksi sarja, johon kuuluu kantaauralista tutun kolmijaon, olo-, ero- ja tulosijan, lisäksi neljäs, väylää tai kulkureittiä merkitsevä sija. Samojedikielten tutkimustraditiossa sijaa on nimitetty usein prosekutiiviksi, ja samaa nimitystä käytän myös tässä tekstissä. Kautta- ja läpikulun sijojen nimitykset vaihtelevat lingvistiikassa kohdekielen ja tutkimustraditioiden mukaan: Aiheena olevasta sijasta on joidenkin samojedikielten kuvauksissa prosekutiivi-nimen ohella käytetty myös läntisemmistä uralilaisista kielistä tutumpaa prolatiivi-nimitystä. Fennougriastian ulkopuolella prosekutiivi-nimeä taas on käytetty esimerkiksi eskimokielen vastaavista sijoista, joista vanhemmassa kirjallisuudessa käytetään myös nimitystä vialis. Australian alkuperäiskielten tutkimuksessa vastaavanlaisen kauttakulkusijan nimityksenä on usein perlatiivi. (Terminologiasta ks. Haspelmath 2006.)

Maaailman kielen mittakaavassa prosekutiivityyppiset sijat ovat suhteellisen harvinaisia, mutta niitä esiintyy eri puolilla maailmaa kielissä, joiden paikallissijajärjestelmä on muutenkin runsas. Tällaisia kieliä ovat esimerkiksi monet Australian alkuperäiskielet sekä koilliskaukasialaiset kielet. (Creissels 2009: 615–618.) Pohjois-Euraasian kielissä vastaavia sijamuotoja on esimerkiksi Siperiassa puhuttavissa tunguusi- ja jeniseiläiskielissä sekä jukagiirissa, ja lisäksi eskimokielissä (Andersson 2004: 42–43, Creissels 2009: 615–618). Uralilaisissa kielissä kauttakulkua tai reittiä ilmaisevia sijoja tai sijamuodon kaltaisia johtimia on samojedikielten sekä itämerensuomalaisten ja saamelaiskielten lisäksi permiläiskielissä ja mordvassa. Uralilaisten kieliryhmien prolatiivityyppiset sijat ovat keskenään eri alkuperää ja eroavat toisistaan melko paljon myös käyttösä ja yleisyytensä perusteella (Kittilä, Laakso & Ylikoski 2021).

Eri samojedikielten prosekutiivit ovat keskenään samaa alkuperää. Nenetsin, enetsin ja selkupin sekä nganasanin prosekutiivit ovat sijamuotoja, ja kamassissa niiden vastine esiintyy tietyissä adverbeissa (Mikola 1988: 237–238). Käyttö ja yleisyys vaihtelee kielittäin: esimerkiksi metsäenetsissä sija on ainakin 2000-luvulla dokumentoidussa aineistossa hyvin harvinainen (Siegl 2013: 165), nenetsissä ja nganasanissa sitä taas käytetään kuin muitakin paikallissijoja sekä nominien että postpositioiden kanssa. Spatiaalisessa eli kulkureitin merkityksessä se ei niissä kuitenkaan esiinny elollistarkoitteisiin nomineihin yhdistyneenä. (Wagner-Nagy 2016: 94–95, 200; Nikolaeva 2014: 51–52, 65–66; Sammallahti 1974: 39–40.)

Nykyisten samojedikielten prosekutiivisijaa käytetään konkreettisesti merkityksessä reittiä ja väylää tarkoittavissa yhteyksissä, usein merkityksessä 'pitkin' tai 'kautta'. Se kattaa monia sellaisia funktioita, joissa esimerkiksi suomen kielen hyvin marginaalisessa käytössä oleva prolatiivi ei toimi, kuten seuraavista esimerkeistä ja niiden suomennoksista huomataan. Suomeksi ei sanota yleensä "joitse" vaan *jokea pitkin*, vaikka *meritse* matkataankin ja *puhelimitse* otetaan yhteyttä.

Tundraa myöten, joen mukana. Prosekutiivisijan alkuperästä

Metsäenetsi (Siegl 2013: 165)

(1)² *vezdexod äki d'eri to-čü boddo-on to-đa*
 maastotraktori tämä päivä tulla-NESS.3SG tundra-PROS come-
 FUT.3SG

‘Maastotraktorin pitäisi tulla tänään; se tulee tundraa pitkin.’

Metsäenetsi (Sammallahti 1974: 40)

(2) *mañ vi-mna miñd'ā-t*
 minä tundra-PROS mennä-1SG
 ‘Kuljen tundraa pitkin.’

Tundranenetsi (Tereš enko 1965: 28)

(3) *j xa-w^ona buksir miŋa*
 joki-PROS hinaaja mennä.3SG
 ‘Jokea myöten kulkee hinaaja.’

Nganasani (Brykina et al. 2018b: ASS_161023_Djajku1_flkd)

(4) *D'ajku-ʔku-rə kərutə-tu mou-m n*
 Djaiku-DIM-NOM.SG.2SG vain-OBL.3SG maa-PROL.SG
kənda-ʔku-mtu ŋimiā-ʔ-ti
 reki-DIM-ACC.SG.3SG vetää-DRV-PRS.[3SG.S]
 ‘Djaiku vetää rekeään maata pitkin.’

Selkuppi (Brykina et al. 2018a: ZIF_1963_BearHunting_nar.001.001)

(5) *andu-ze man Qät-man čazə-za-ŋ*
 vene-INSTR minä.NOM Ket-PROL matkata-PST-3SG
 ‘Kuljin veneellä Ket-jokea.’

Spatiaalisen perusmerkityksensä lisäksi prolatiiveilla on kielissä usein myös muita funktioita (Ganenkov 2002). Näin on myös samojedikielissä: Sitä käytetään tavan adverbien muodostamiseen adjektiiveista, esimerkiksi tundranenetsissä *səwa* ‘hyvä’ : *səwa-w^ona* (PROS.SG) ‘hyvin’ (kirjaimellisesti ‘hyvän kautta’). Kielestä riippuen prosekutiivia käytetään myös tiettyjen aikaa ilmaisevien adverbien muodostamiseen, esimerkiksi nganasanissa monikon prolatiivimuoto nominista ‘talvi’, *sira-ʔmənu* (PROS.PL), saa merkityksen ‘talvisin’ (Wagner-Nagy 2018: 144).

Kielikohtaisesti prosekutiivi toimii myös joidenkin verbien täydennyksen sijana, esimerkiksi enetsissä ja nenetsissä ‘puhua (jotakin kieltä)’ järjestyy prosekutiivilla (Siegl 2013: 165; Tereštšenko 1947: 9091), esimerkiksi tundranenetsissä *liuca-h wada-w^ona* (PROS.SG) ‘venäjän kielellä’³. Tundranenetsissä prosekutiivi toimii myös esi-

² Esimerkkien transkriptiot ja glossaukset noudattavat alkuperäislähdettä (paitsi tundranenetsin, jossa alkuperäisen ortografian sijaan on käytetty Tapani Salmisen fonologiseen transkriptioon pohjaavaa merkintätapaa ja jonka glossaus on omani), mistä syystä esitystapa eri kielten välillä ei ole yhdenmukainen. Samasta syystä glosseissa esiintyvät sekä lyhenteet PROS (prosekutiivi) että PROL (prolatiivi).

³ Samantyyppistä käyttöä on muissakin Siperian kielissä, esimerkiksi ketissä prolatiivia käytetään kuten samojedikielissä merkityksessä ‘puhua jotain kieltä’, evenkissä taas puheen aihetta merkitsemässä (Vajda 2004: 28, Nedjalkov 1997: 150).

merkiksi verbien 'ajatella' ja 'kaivata' täydennyksen sijana (Tereštšenko 1947: 90–91). Tundranenetsin murteissa prosekutiivilla merkitään myös metsästettävä tai kalastettava 'pyytää'-verbin täydennyksenä (Tereštšenko 1947: 90–91; Nikolaeva 2014: 66).

Prosekutiivi on oppikirjaesimerkki muoto-opillisesta kategoriasta, joka on samojedikielille yhteinen uudennos. Kantasamojediin prosekutiivin tunnus on rekonstruoitu muodossa **-mānā/*-mānā* (Janhunen 1998: 469; Mikola 2004: 101), mutta Helimskin (2005) ehdottaman nykyisen kantasamojedin 13 vokaalin järjestelmän perusteella vokaalisoinnin mukaiset päätevariantit olisivat pikemminkin **-mānā/*-mānā*, kun edeltävän tavun redusoitunut vokaali sovitetaan jälkimmäisen tavun täysvokaaliin sen etisyyden/takaisuuden mukaan (ks. myös Salminen 2012: 346–347). Prosekutiivin alkuperästä ei ole vakiintunutta käsitystä eikä juuri tutkimustakaan. Janhunen (1998: 469) on arvellut, että prosekutiivin tunnuksen taustalla olisi jonkinlainen koaffiksi ja että se saattaisi rakentua akkusatiivin tunnuksesta **-m* ja lokatiivin tunnuksesta **-na*. Pidemmälle tätä ajatusta ei tietääkseni ole kehitelty tai perusteltu, millaisesta syntaktisesta rakenteesta akkusatiivin ja lokatiivin tunnukset yhdistävä pääte voisi kielipiilistua.

3. Postpositioista sijoiksi

Viimeisten vuosikymmenien aikana etenkin suomen kielen paikallissijapäätteet ovat saaneet uusia alkuperäselityksiä (esim. Aikio & Ylikoski 2007 ja 2016, Ylikoski 2016). Uusissa selitysmalleissa keskeisessä roolissa on postpositioiden suffiksoituminen, joka on samalla uralistiikassa jo vanhastaan tunnettu mekanismi uusien paikallissijasarjojen synnyssä.

Monissa uralilaisissa kieliryhmissä uusia paikallissijasarjoja on kehittynyt kantakielestä periytyvin paikallissijapäättein taivutettavista postpositioista tai suhdesanoista. Tällaisia ovat nykytiedon valossa suomen sisä- ja ulkopaikallissijat, esimerkiksi *-lla*-sija *yllä*-postposition esimuodosta (Aikio & Ylikoski 2007 ja 2016, Ylikoski 2016). Hyvin tunnettu esimerkki on lisäksi unkarin sisäpaikallissijasarja, joka pohjautuu sisustaa tarkoittavaan *bel*-suhdesanaan. Esimerkkejä on myös unkarin muissa paikallissijoissa sekä muualla kielikunnassa esimerkiksi permiläisissä kielissä: komipermjakissa yksi paikallissijasarja on syntynyt *vyl-* 'yllä' -postpositiosta ja udmurtissa *dih-* 'lähi' -postpositiosta. Läpinäkyviä ovat karjalan ja vepsän erosijat, joihin on liittyneenä *pää*-sanasta johdettu *päi*. (Kootusti aiheesta, ks. Ylikoski 2011.)

Spatiaalista sijaintia ilmaisevat, toisinaan edelleen kieliopillisiksi morfeemeiksi kehittyvät postpositiot, ovat monissa maailman kielissä syntyneet suhdesanoina toimineista ruumiinosien nimityksistä: esim. 'edessä' 'kasvot', 'päällä' 'pää', 'vieressä' 'kylki', ja ilmiö on tuttu myös suomen kielestä (Heine 1997, 35–65, Heine & Kuteva 2002; Ojutkangas 2000). Esimerkki tällaisesta voi olla myös itämerensuomalaisien kielten prolatiivin taustalla, sillä senkin tunnuksen on esitetty syntyneen postpositiosta. Aikio ja Ylikoski (2016: 141) ovat ehdottaneet, että merkityksen ja säännöllisten äännesuhteiden perusteella suomen prolatiivin tunnuksen *-itse* taustalla voisi olla vanha postpositio **šüdik*, joka olisi johdettu kantaauralin sydäntä merkitsevästä (ja suomen *sydän*-sanasta taustalla olevasta) sanasta **šüdami*. Oletetulla kantasuomen 'läpi'-merkityksisellä postpositiolla on vastineet saamelaiskielissä, esim. pohjoissaamen *čada* 'läpi'. Samankaltainen, joskin hiljattaisempi kehityshistoria on

Tundraa myöten, joen mukana. Prosekutiivisijan alkuperästä

etelä- ja luulajansaamen sijamaisilla prolatiiveilla *-raejkiem/ -raejkien* ja *-rájge*, joiden taustalla on hyvin läpinäkyvästi aukkoa tarkoittava nomini (Ylikoski 2015). Kanta-suomeen 'sydän'-sanasta ja saamelaiskielten 'aukko'-sanasta johdetut prolatiivit heijastelevat luultavasti merkityksenkehitystä, jossa sydän toimii keskikohdan ja aukko läpimenon metaforana.

Hyvin perustellut rinnakkaisesimerkit muissa uralilaisissa kielissä houkuttelevat etsimään myös samojedikielten prosekutiiville taustaa suffiksoituneista postpositioista. On toki huomattava, että joissakin typologisesti uralilaisia kieliä muistuttavissa kielissä prolatiiveja vaikuttaa kehittyneen aivan muilla tavoin kuin postpositioista: Jukagiirin ja tunguuskielten prolatiivien on ehdotettu rakentuneen muiden paikallissijojen tunnusten pohjalta, jukagiirin prolatiivin lokatiivin ja pohjoistunguuskielten prolatiivin datiivin pohjalle (Maslova 2003: 56; Anderson 2017: 635). Koska maailman kielissä prolatiivi- ja prosekutiivityyppiset kauttakulkua ilmaisevat erilliset morfologiset sijamuodot eivät ole kovin yleisiä, tutkimuksin perusteltuja malleja tämänkaltaisten sijamuotojen synnyllekään ei ole tarjolla paljon. Muunlaisten reittiä ilmaisevien rakenteiden historiaa voidaan kuitenkin tarkastella.

Koska samojedikielten prosekutiivin perusmerkitykset liittyvät väylää tai reittiä pitkin tai pinnalla kulkemiseen ('tundraa pitkin', 'jokea pitkin'), sen alkuperää on aiheellista etsiä reittiä, väylää tai pituutta merkitsevistä sanoista. Tällaisista ilmauksista syntynyttä kauttakulun kielioppia edustavat esimerkiksi suomen *pitkin*, englannin *along* ja latinan *via*, jotka pohjautuvat hyvin läpinäkyvästi pituutta ja tietä/kulkemista merkitseviin ilmauksiin.

Ajatusta paikallissijassa taipuneesta postpositiosta tai suhdeseanasta tukee kantasamojedin **-mānā/ *-mānā*-prosekutiivin rakenne, jossa jälkitavu on samanlainen kuin uralilaisen kantakielen lokatiivin **-na*, ja todennäköisesti myös sama suffiksi (ks. myös Janhunen 1998: 469). Tämä sopisi ajatukseen, että samojedin prosekutiivinkin taustalla olisi jokin lokatiivimuotoinen suhdeseana ja edelleen siitä kieliopillistunut postpositio.

4. Jokea myöten — malli muutokselle

Kiinnostava esimerkki kulkureitin kielioppia tuottaneesta merkityksenkehityksestä on itämerensuomalaisten kielten sanue, johon kuuluvat esimerkiksi suomen *myötä*, *myöten* (esimerkiksi *jokea myöten*), *myös* ja *myötäinen*, viron *mööda* 'ohi, sivuitse' ja vepsän *möto*, *-dme* 'myöten, pitkin' (SSA 2: 190, Grünthal 2015: 89). Itämerensuomalaissa kielissä suomen *myö*-sanueella ja sen vastineilla on samojedikielten prosekutiivin käyttöä muistuttavia, nimenomaan 'pitkin'-tyyppisiä merkityksiä: suomen *tietä myöten*, vepsän *lava-dme* 'lattiaa pitkin' (Grünthal 2015: 89). Tästä syystä *myö*-sanue ansaitsee tulla tarkastelluksi yksityiskohtaisemmin mahdollisena mallina samojedin prosekutiivin kehitykselle.

Myö-sanueen merkityskirjo on laaja, ja siihen kuuluu lisäksi komitatiivisia ja samansuuntaisuuden, *myötäilyn* merkityksiä. Etenkin *myö*-sanueen etäsukukielten vastineista (SSA 2: 190–191) monet ovat 'jälkeen'- ja 'perässä'-merkityksisiä postpositioita kuten pohjoisaamen temporaalinen *basiid manjá* 'pyhien jälkeen'). Tätä merkitystä edustaa myös suomen *myöhemmin*. Sanueiden kantauralilaiselle edeltäjälle, postpositiotyyppiselle suhdeseanalle **mūñä-*, on rekonstruoitu merkitys 'takana', ja

mahdollisesti myös 'jälkeen' (Sammallahti 1988: 546, UEW 1988: 276–277, Aikio 2022).

Näistä merkitys 'takana' näkyy nykykielistä selvästi unkarin postpositiossa: *ajtó mögött* 'oven takana'. Tämän spatiaalisen merkityksen voidaan olettaa olevan temporaalista varhaisempi, sillä maailman kielistä tunnetaan runsaasti esimerkkejä merkityksenmuutoksista, joissa temporaalinen 'jälkeen'-merkitys on kehittynyt spatiaalisesta 'takana'-merkityksestä, joka taas hyvin usein juontuu takaista ruumiinosaa kuten selkää tai takapuolta merkitsevistä sanasta (Zalizniak et al. 2012–2017; Hilpert 2007).

Spatiaalisen ja temporaalisen merkityksen lisäksi **müñä*-suhdesanan jatkajat ovat itämerensuomessa sittemmin saaneet lisäksi monia muita kuten väylän ja reitin (*myöten*) sekä rinnalla kulkemisen tai samuuden (*myötä*, *myös*) merkityksiä. Alkuperäiseksi oletetusta takaosan merkityksestä voidaan päästä kohti reitin tai kauttakulun merkitystä (kuten *myöten*) perässä eli takana kulkemisen ajatuksen kautta. Takana kulkeva seuraa edellä kulkevan reittiä, jäljittää, kulkee perässä. Seuraamisesta päästään samaan suuntaan kulkemiseen ja siitä ohittamiseen (kuten viron *mööda*) ja samalla tavalla toimimiseen, samankaltaisuuteen ja sopivuuteen (kuten *myös*, *myötäinen*).

Mahdollisuus reittiä tai väylää tarkoittavien prolatiivista käyttöä muistuttavien ilmausten kehittymiseen takaosan merkityksestä kannustaa etsimään tällaista vaihtoehtoa myös samojedikielten prosekutiiville. Jos prosekutiivin tunnuksen taustalle oletetaan lokatiivimuotoinen suhdesana tai postpositio, olisi **-mânâ*/**-mânä*-suffiksin ensimmäisen tavun **mâ-* tai **mâ-* leksikaalinen sanavartalo tai jäännös siitä, kun jälkitaavu olisi läpinäkyvä kantaauralin lokatiivin sijapääte **-na*.

Kantaauralin **müñä*-sanan *m*-alkuisuus houkuttelee pohtimaan, voisiko juuri tämä sana olla samojedin prosekutiivisijan päätteen alkuosan **mâ-*/**mâ-* taustalla. Kantaauralin **müñä*-suhdesanalle ei ole osoitettu vastineita samojedikielissä, ja laajalevikkisen suhdesanan edustus voisi toki löytyä myös kieliopillisista suffikseista. Kantaauralin **müñä*-sanavartalon kehittyminen kantasamojediin **mâ-* tai **mâ-*muotoon ei kuitenkaan vaikuta olevan perusteltavissa alkukonsonantin jälkeiseltä osalta. Ensitavun vokaalin säännöllinen kehitys kulkisi PU **ü* > PS **i* (vrt. PU **šüδ'i* 'hiili' > PS **sijə*; PU **üli-* > PS **i*). Toisen tavun kadolle ei myöskään ole äänteellisiä perusteita, sillä kantaauralin **-ŋ* säilyy kantasamojedissa äännelaillisesti.

Kieliopillistumisprosessissa sanan äänneasu toki usein kuluu, mutta muutos kantaauralin lokatiivimuodosta **müñä-nä* 'takana, myötä' kantasamojedin suffiksiksi **-mânä* olisi silti epäsäännöllinen. Muutos tarkoittaisi, että edeltävään nominiin suffiksoituessaan suhdesana- tai postpositioivartalo kadottaisi painottoman jälkitavunsa kokonaan lokatiivin tunnuksen edeltä, ja ensitavun vokaali redusoituisi epäsäännöllisesti. Koska hypoteesia on vaikea perustella, kantasamojedin prosekutiiville on syytä etsiä muita lähtökohtia.

5. Onko *mukana* etsitty vastine?

Kun prosekutiivin alkuperää etsitään takaosaa tarkoittaneista suhdesanoista jäljittämisen ja reitin merkitysten kautta, **müñä*-suhdesanan lisäksi tarjolla on myös muita vaihtoehtoja. Merkitykseltään ja osin muodoltaankin lupaava sana on kantaauralin **muka* 'selkä' > kantasamojedin **mâkâ* (Janhunen 1977: 85). Kieliopillisen suhteen 'takana' kehittyminen 'selkää' tarkoittavasta sanasta on maailman kielistä hyvin doku-

Tundraa myöten, joen mukana. Prosekutiivisijan alkuperästä

mentoitu kieliopillistumispolku (Zalizniak et al. 2012–2017), joten on perusteltua tarkastella myös 'selkä'-merkityksistä sanaa mahdollisena prosekutiivin lähtömuotona. Samojedikielissä sana edustuu oletetun alkuperäisen merkityksensä säilyttäneenä nominina kuten tundranenetsin *məxa* 'selkä' sekä selkupissa myös 'taka'-merkitykseen liittyvänä adverbina tai postpositiona (Janhunen 1977: 85).

Samojedikielten lisäksi kantaauralin sanalla **muka* on jatkajat vain itämerensuomalaisissa kielissä (Sammallahti 1979: 32; Janhunen 1981: 223; SSA 2: 175–176, Aikio, 2022). Näitä ovat esimerkiksi suomen postpositiot ja adverbit *mukana*, *mukaan* (Ojutkangas 2017) ja vepsän *mugoiñe* 'sellainen'. (SSA 2: 175–176; Janhunen 1981: 223; 1977: 85; Sammallahti 1979: 32.) Suomessa sanueella on monenlaisia merkityksiä, joista monet liittyvät noudattamiseen, seuraamiseen, *mukana* kantamiseen (*mukaan*, *mukana*), jäljittelyyn (*mukailla*), mallin mukaisuuteen (*mukainen*, *mukiin menevä*). Ojutkangas (2017) sanoittaa perusmerkityksen seuralaissuhteeksi. Merkitykset muistuttavat melko paljon itämerensuomalaisten kielten *myö*-sanueen tehtäviä, ja samalla tavoin kuin *myö*-sanueeseen, myös *muka*-sanueeseen voidaan yhdistää takaisuuden merkitys (samanlaisen semanttisen kehityksen panee merkille myös Janhunen 1981: 223). Takaisuuden merkitys on luontevin yhteinen nimittäjä samojedikielten selkää ja itämerensuomalaisten kielten moninaisia abstrakteja seuraamisen funktioita kantaville sanoille.

Voisiko prosekutiivin alku **mə-* edustaa juuri kantaauralin **muka* > kantasamojedin **măkă* 'selkä' -sanaa? Jos näin oletetaan, olisi kantasamojedissa ollut selkää tarkoittaneesta sanasta kieliopillistunut takaisuuteen viittaava postpositiorakenteessa toiminut suhdeseana PU **muka-na* > PS **măkă-nă*. Kantasamojedin prosekutiivin **-mănă* /-*mănă*-päätteeseen pääsemiseksi olisi kuitenkin selitettävä sanavartalosta jälkitavun kato.

Kantasamojedissa tunnetaan äänne muutoksia, jotka kadottavat kantaauralin jälkitavun **k:n* tietyissä äänneympäristöissä. Tällaisia ovat **k:n* kato obstruenttiyhtymissä, esimerkiksi PU **kVktă* 'kaksi' > PS **kită* (Salminen 2004) sekä jälkitavun **k:n* kato **i:n* edellä, kun **k:ta* edeltää vokaali tai likvida, esimerkiksi PU **purki* > PS **pur* 'savu' (Aikio 2002: 26–27, 49; myös Sammallahti 1979: 42). Uudemman näkemys mukaan kuitenkin kantaauraliin voidaan rekonstruoida jälkitavuihin **i:n* sijasta **ə* (Kallio 2012: 163–166). Niinpä ne sanat, jotka aiemman kantaauralin rekonstruktion mukaan ovat esimerkkejä säännöllisestä **k:n* kadosta **i:n* edellä, osoittaisivat itse asiassa **k:n* kadon redusoituneen vokaalin edellä. Vastaesimerkkejä, joissa vokaalienvälinen **k* säilyisi **ə:n* edellä jälkitavussa ei kantasamojedissa liene.

Tarkasteltavassa sanassa jälkitavun vokaali ei kuitenkaan ole kantaauralissa **ə* vaan **a*. Sen edellä **k* säilyy, kuten tarkasteltavassa lekseemissä PU **muka* > PS **măkă* > tundranenetsin *məxa* 'selkä'. Kuitenkin tiedetään, että sijapäätteiden kieliopillistumisprosessit usein johtavat alkuperäisen postposition lyhenemiseen ja että postpositioiden suffiksoituminen sijapäätteiksi ei yleensä noudata säännöllisiä äännekehityksiä (ks. esim. Aikio & Ylikoski 2016: 103; Ylikoski 2016: 57). Etenkin kieliopillistumisprosesseissa vokaalireduktio voi olla selitettävissä: jälkitavun painottomassa asemassa vokaalin ääntöasu on voinut mukautua ensitavun *ə*-vokaaliin sanan vakiintuessa postpositiokäyttöön. Postposition kieliopillistumisprosessissa epäsäännöllisen vokaalireduktion motivaationa voi myös toimia tarve erottaa kieliopillisiä merkityksiä saanut postpositio alkuperäisestä 'selkä'-lekseemistä. Lisäksi muitakin esimerkkejä

tavallisesti säilyvän kantaauralin jälkitavun **a:n* redusoitumisesta kantasamojedissa vastaavissa asemissa on löydettävissä, kuten PU **muja-* 'ilostua' > PS **məjə-* (Aikio 2002: 22).

Kantasamojediin tultaessa kantaauralin **k:n* kadon selittäminen siis edellyttäisi, että kantaauralin **muka-na*-muodon jälkitavun vokaali olisi redusoitunut epäsäännöllisesti **muka-na* > **mākā-nā*. Jälkitavun vokaalin redusoitumisen jälkeen **k:n* kato ja muodon **-mānā* (~-mānā) syntyminen kantasamojediin olisi äänteellisesti säännönmukaista.

Jos hyväksytään esitetty äänteellinen perustelu ja merkityksenkehitys, on hyvin mahdollista, että kantasamojedin prosekutiivin taustalla on juuri kantaauralin **muka* 'selkä'. Tällöin kehitys olisi noudattanut kutakuinkin seuraavaa polkua, jossa postpositiolausekkeen genetiivin **n:n* katoaminen *m*-alkuisen postposition liittyessä siihen lienee pelkästään odotuksenmukaista:

Kantaaurali

<i>*juka-n</i>	<i>*muka-na</i>
joki-GEN	selkä-LOC/PP-LOC
'joen selässä / jokea pitkin'	

Kantasamojedi

<i>*jākā-n</i>	<i>mā(kā)-nā</i>	>	<i>*jākā-mānā</i>
joki-GEN	PP-LOC		joki-PROS
'jokea pitkin'			'jokea pitkin'

Tundranenetsi

<i>jəxa-w^ona</i>
joki-PROS
'jokea pitkin'

Merkityksenkehitys selkää tarkoittaneesta sanasta kauttakulun kieliopiksi voi edellyttää välivaiheeksi jonkinlaista takaisuuden merkitystä. Tällöin sana olisi spatiaalisen merkityksen 'takana' kautta siirtynyt jäljessä kulkemisen ilmauksiin ja sitten reitiksi, samaan tapaan kuin 'takana'-merkityksisestä **mūjā*-vartalosta juontuvat itämerensuomalaisen kielten reitin ilmaukset, esimerkiksi suomen *myöten*: PU **muka* 'selkä' > 'takana' > 'seuraten' >> PS **-mānā* (~-mānā) 'pitkin'.

Vaihtoehtoinen semanttinen kieliopillistumispolku voisi liittyä takana seuraamisen merkityksen sijaan selän päällä kulkemisen tai ylittämisen metaforaan. Tätä ajatusta voisi puoltaa se, ettei kantaauralin **muka*-sanueen jatkajista suurimmalla osalla ei ole selkeitä spatiaalisia 'taka'- tai temporaalisia 'myöhemmin'-merkityksiä.

Selän merkityksestä kauttakulun kielioppiin voisi johtaa eräistä muista maailman kielistä tunnettu merkityksenkehitys selkää tarkoittavasta sanasta merkitykseen 'yli' (Heine & Kuteva 2002: 50), joka ilmaisee myös eräänlaista reittiä. Niin sanotussa zomorffisessa käsitteistysmallissa on taustalla ajatus nelijalkaisen eläimen ruumiinrakenteesta, jossa selän kaari ei ole takana kuten ihmisellä, vaan se sijaitsee ylimpänä ja toimii metaforana yli kuljettavalle kaarelle, reitille tai väylälle (Heine 1997: 40–42). Tähän malliin perustunevat myös ilmaukset *järven selällä*, *yön selkään* tai unkarin *szél hátán* 'tuulen selkään'. Samaa kehitystä seuraten samojedikielten prosekutiiviin johta-

Tundraa myöten, joen mukana. Prosekutiivisijan alkuperästä

nut merkityksenmuutosmuutos kulkisi reittiä: PU **muka* 'selkä' >> 'yli', 'selän kaarta myöten' >> PS *-*mānā* (~-*mānā*) 'pitkin'.

6. Modaaliset vertailut mukaan

Samojedilais-itämerensuomalaisen vertailun näkökulmasta on kiinnostavaa, että suomessa ja tundranenetsissä on kummassakin modaalinen tai evidentialinen rakenne, joka on identtinen käsitellyn spatiaalisen tai siitä laajennetun rakenteen kanssa: Suomen *mukaan* ilmaisee seuralaissuhdetta (*Lähdin Maijan mukaan*) mutta myös tietolähdettä (*Maijan mukaan ulkona sataa*). Tundranenetsissä taas on reputatiiviksi (Salminen 1997: 98, Nikolaeva 2014: 109–110) nimetty modus, jonka tunnus *-wəna/-məna* on identtinen prosekutiivin tunnuksen kanssa.

Suomen *mukaan*-ilmaukset, sekä seuralaissuhdetta että tietolähdettä merkitsevä, ovat alkuperältään samaa sanuetta. Ojutkankaan (2017) aineistopohjainen tutkimus osoittaa, että referoiva, tietolähteen merkitys on myöhäisempi ja kehittynyt seuralaisuhteen merkityksen pohjalta. Entä tundranenetsin reputatiivimodus, voisiko sillä olla

Nenetsin reputatiiville ei ole esitetty vastineita muissa samojedikielissä, eikä sille ole alkuperäselitystä. Reputatiivi ilmaisee, että asia on päinvastoin kuin oletetaan, väitetään tai teeskennellään. Se kieltää verbin ilmaiseman sisällön ja merkitsee verbin ilmaiseman tapahtuman tai tilan olevan tilanteen kontekstista kumpuava oletus (6) tai teeskentelyä (7):

Tundranenetsi

- (6) *xə-ńaəđ°=ći* *t'ehewə-w°na-w°?*
 mikä-ABL=CL tietää-REP-SG<1SG
 'Mistä muka sen tietäisin?' (Jalava 2012: 135.)

- (7) *wada-xəqna-ta* *śita* *xa-ma-m*
 word-PL.LOC-3SG he.ACC call-IMP-ACC
ńi-w°ńa=w°h *nəmtor°-q,* *yet°h* *tolanķu*
 NEG-REP-CL listen-CNG PART read.3SG
 'Hän vain lukee, ei muka kuule häntä kutsuttavan.' (Tereštšenko 1965: 33.)

Reputatiivi ilmaisee samantyyppistä semanttista suhdetta, näennäisyyttä, hypoteettista tapaa tai epätodellista olosuhdetta, joka suomessa voidaan ilmaista esimerkiksi *muka*-partikkelilla (vastaavista merkityksistä typologisesta perspektiivistä ks. Martínez 2021). *Muka* on modaalinen epäilyä ja vastakkaista tietoa ilmaiseva partikkeli (*Hän ei muka kuule* (todellisuudessa kuulee)). Tekstiaineistojen perusteella itämurteista levinnyt *muka* on ollut alkujaan perusteleva (kuten merkitys 'nimittäin'), myöhemmin tietolähdettä ilmaiseva (vrt. *uutisten mukaan*) ja kehittänyt myöhemmin referoitua epäilevän ja sarkastisestikin käytetyn nykymerkityksensä (Nordlund 2011). Aiemmin *muka* on esitetty johdetuksi pronomiivartalosta *mu-*, ja sen on ajateltu osittain sekoittuneen *mukaan*-muotojen kanssa (Kulonen 1993, SSA 2: 175). Aineistopohjaiset tutkimukset *muka*-partikkelin ja *mukaan*-muodon merkityksenkehityksistä (Nordlund 2011, Ojutkangas 2017) antavat kuitenkin syytä olettaa, että *muka* voisi olla samaa alkuperää kuin seuralaissuhdetta ilmaiseva, uralilaisen kantakielen 'selkä'-merkitykseen palautuva *muka(an)*-sanue.

Suomen *muka*-sanueen merkityksenmuutosten myötä olisi houkutteleva ajatus, että nenetsin hypoteettisen tavanilmauksen modus reputatiivikin olisi syntynyt samasta sanueesta. Siinä missä kehitys suomessa kulkee konkreettisesta seuraamisesta (*Maijan mukana*) tiedonlähteen seuraamiseen (*Maijan mukaan*) ja lopulta kuulopuheen kieltämiseen (*Maija oli muka tulossa*), tundranenetsissä välivaiheet olisivat toisenlaisia. Välivaiheeksi tulisi olettaa prosekutiivi, reitin tai väylän kautta kulkeminen, ja ehkä joitain sen abstrakteja käyttöjä. Kiinnostavaa on, että vastaavia merkityksenmuutoksia löytyy muualta sekä läheltä että kaukaa. Esimerkiksi suomen *myö*-sanueesta pohjoissaameen lainattu *mielde* kantaa sekä merkityksiä 'pitkin', 'mukana/mukaan' että 'jonkun kertoman mukaan'. Siperian kielistä myös jukagiirissa merkitykset 'pitkin' ja 'jonkun kertoman mukaan' ('along' ja 'according to') liittyvät historiallisesti samaan suffiksiin (Nikolaeva 2006: 268).

Sijapäätteen siirtyminen verbintaivutuksen päätteeksi edellyttäisi välivaiheeksi verbin ei-finiittistä muotoa, joka voi taipua sijoissa toisin kuin finiittinen verbimuoto. Hyvin monien tundranenetsin modus- ja evidentialirakenteiden taustalla on nimenomaan finiittiseen taivutukseen kieliopillistuneita partisiippirakenteita, joista osaan on liittyneenä johdinaineksia (Salminen 1997: 109; Jalava 2017). Esimerkki tällaisesta on *nar^oxa*-tunnusinen epäsuoraa evidentialisuutta ja episteemistä modaalisuutta ilmaiseva muoto, jonka tunnus koostuu partisiipin *-na* ja simlatiivijohtimen *-rəxa* yhdistelmästä (Jalava 2017: 133–162):

- (8) *tehewa-nar^oxa-da*
 tietää-SIMEV-3SG>SG
 'Hän näyttää tietävän sen.' (Labanauskas 1982: 287)

Adjektiivin kanssa samankaltaisissa lauseopillisissa tehtävissä toimivan partisiipin prosekutiivimuoto voisi kenties saada tekemisen tapaa kuvaavia tulkintoja, samalla mallilla, kuin prosekutiivi muodostaa nenetsissä adjektiiveista tavan adverbejä ('hyvän kautta' = 'hyvin'). Reputatiivisuffiksin osana ei kuitenkaan ole partisiippitunnusta, vaan tunnus *-wəna* liittyy suoraan verbivartaloon. Muissa modustunnuksissa partisiipin tunnus on hyvin läpinäkyvä osa modustunnusta, kuten esimerkissä edellä. Läpinäkyvä on myös tundranenetsissä rakenteeltaan muista episteemisistä moduksista poikkeavan, verbin infinitiivin datiivimuotoon ja siihen suffiksoituneeseen nominiin perustuvan moduksen tunnus (Salminen 1997: 109–110). Koska modaalisisissa rakenteissa partisiippi- ja infinitiivitunnuksilla ei ole taipumusta kadota, reputatiivin pohjautuminen ei-finiittiseen muotoon on hyvin spekulatiivista. Sijapäätteen liittyminen suoraan verbivartaloon taas ei ole nenetsin syntaksissa mahdollista.

Lisäksi reputatiivin merkitys on hyvin erikoistunut, eikä esimerkkejä muodon käytöstä esimerkiksi referoinnin tai kuulopuheen merkitsijänä ole samaan tapaan kuin suomen *muka*-partikkelilla, jonka merkityksen muuttumista on mahdollista tarkastella 1800-luvun tekstikorpuksista. Niinpä reputatiivia ei samankaltaisuudesta huolimatta voida yhdistää historiallisesti prosekutiivisijaan. Tästä seuraa, että myös suomalais-tundranenetsiläinen *muka*-partikkelin ja funktioltaan sitä muistuttavan reputatiivimuoduksen vertailu jää kontrastiiviseksi, eikä niille voida perustellusti osoittaa yhteistä pohjaa kantauralin selkää merkitsevässä sanassa, vaikka ajatus äärimmäisen kiehtova olisikin.

Tundraa myöten, joen mukana. Prosekutiivisijan alkuperästä

7. Lopuksi

Olen tässä lyhyessä kirjoituksessa alustavasti perustellut mahdollisuutta, että samojedikielten prosekutiivi palautuisi kantauralin 'selkä'-merkityksisestä **muka*-sanasta syntyneeseen suhdeseenaan, johon pohjaa myös suomen kielten seuralaissuhdetta ilmaiseva *muka(an)*-sanue.

Samojedilais-itämerensuomalaisen vertailun ja uralilaisten kielten yhteisen sanaston näkökulmasta on huomionarvoista, että tässä käsitellyllä kantauralin **muka*-sanalla tunnetaan jatkajat ainoastaan itämerensuomalaisissa ja samojedikielissä. Itämerensuomalaisissa ja mahdollisesti myös samojedikielissä niille on seuraamisen merkityksen kautta kehittynyt monenlaisia funktioita reitistä mukana kuljettamiseen ja tiedon alkuperään, leksikaalisen 'selkä'-merkityksen säilyessä samalla kieliopillisten merkitysten rinnalla samojedikielissä.

Hyvin samankaltaisia merkityksiä etenkin itämerensuomalaisissa kielissä synnyttäneellä kantauralin **müjä* 'taka, myöhä' -suhdesanalla taas on jatkajia laajemmin koko kielikunnassa, lukuun ottamatta samojedikieliä — ellei prosekutiivi sittenkin pohjautuisi juuri tähän sanaan. Äänteellisesti **muka*-sana on sille kuitenkin vahvemmin perusteltavissa oleva lähtökohta. Merkityksenmuutoksen selästä reitiksi ehdotan ta-pahtuneen joko selän takana kulkemisen ja jäljittämisen ajatuksesta reitin jäljittelyyn, tai zoomorfisen, nelijalkaisen eläimen selän kaaren ylityksestä syntyneen metaforan reittiä.

Kantauralin 'taka'- ja 'selkä'-merkityksiset sanat ja niistä syntyneet jatkojalosteet eri kielissä ansaitsevat tulevaisuudessa laajempaa ja täsmällisempää tarkastelua. Samoin kiinnostava tarkemman tutkimuksen aihe, yhdessä tai erikseen, ovat suomen ja tundranenetsin näennäisyyden tai hypoteettisen tavan ilmaukset, *muka(an)*-sanueen kanssa mahdollisesti yhteen liittyvä *muka* sekä prosekutiivin sijapäätettä muistuttava reputatiivi *-wəna*. Niiden samankaltaisuuksia tarkastelin tässä kirjoituksessa toiveikkaasti mutta historiallisen yhteyden perustelemisen mahdottomaksi todeten.

LÄHTEET

- Aikio, Ante 2002: New and Old Samoyed Etymologies. — *Finnisch-Ugrische Forschungen* 57, 9–57.
- Aikio 2022 = Luobbal Sámmol Sámmol Ante (Ante Aikio) 2022: Proto-Uralic. — Marianne Bakró-Nagy, Johanna Laakso & Elena Skribnik (toim.), *The Oxford Guide to the Uralic Languages*. Oxford University Press.
- Aikio, Ante & Jussi Ylikoski 2007: Suopmelaš gielaideid l-kásusiid álgovuo u sáme- ja eará fuolkegielaideid uovggas — Jussi Ylikoski & Ante Aikio (toim.), *Sámit, sánit, sátnehámit. Riepmočála Pekka Sammallahtii miessemánu 21. beaivve 2007*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 253, 11–71. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Aikio, Ante & Jussi Ylikoski 2016: The origin of the Finnic l-cases. *Fenno-Ugrica Suecana*. Nova Series 15 (2016). 59–158.
- Anderson, Gregory 2017: The Changing Profile of Case Marking in the Northeastern Siberia Area. — R. Hickey (toim.), *The Cambridge Handbook of Areal Linguistics* (Cambridge Handbooks in Language and Linguistics, pp. 627–650). Cambridge: Cambridge University Press.

- Brykina, Maria; Orlova, Svetlana; Wagner-Nagy, Beáta. 2018a. INEL *Selkup Corpus*. Version 0.1. Publication date 2018-12-31. Archived in Hamburger Zentrum für Sprachkorpora. <http://hdl.handle.net/11022/0000-0007-CAE5-3>. — Wagner-Nagy, Beáta; Arkhipov, Alexandre; Ferger, Anne; Jettka, Daniel; Lehmborg, Timm (toim.). 2018. *The INEL corpora of indigenous Northern Eurasian languages*.
- Brykina, Maria; Valentin Gusev; Sándor Szeverényi; Beáta Wagner-Nagy 2018b: *Nganasan Spoken Language Corpus* (NSLC). Archived in Hamburger Zentrum für Sprachkorpora. Version 0.2. Publication date 2018-06-12.
- Creissels, Denis 2009: Spatial cases. — Andrew Spencer & Andrej Malchukov (toim.): *The Oxford Handbook of Case*. Oxford. 609–625.
- Ganenkov, Dmitrij 2002: Tipologija padefnyx zna enij: semanti eskaja zona prolativa [Typology of case meanings: the semantic field of the prolativ]. — Plungian, V. A. (toim.) *Issledovanija po teorii grammatiki. 2. Grammatikalizacija prostranstvennyx značenij* [Studies in the theory of grammar. 2. Grammaticalization of spatial meanings]. Moscow. 35–56.
- Grünthal, Riho 2015: *Vepsän kielioppi*. Apuneuvoja suomalais-ugrilaisen kielten opintoja varten XVII. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Haspelmath, Martin 2006: Terminology of case. — Andrew Spencer & Andrej Malchukov (toim.): *Handbook of Case*, Oxford University Press.
- Heine, Bernd 1997: *Cognitive foundations of grammar*. Oxford University Press, Oxford.
- Heine, Bernd & Tania Kuteva 2002. *World Lexicon of Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Helinski, Eugen 2005: The 13th Proto-Samoyedic vowel. — Beáta Wagner-Nagy (toim.): Mikola-konferencia 2004. Szeged: SzTE Department of Finno-Ugric Studies. 27–39.
- Hilpert, Martin 2007: Chained Metonymies in Lexicon and Grammar: A Cross-Linguistic Perspective on Body Part Terms. — Radden Günter, Klaus-Michael Köpcke, Thomas Berg and Peter Siemund (toim.) *Aspects of Meaning Construction*. Amsterdam: John Benjamins. 77–98.
- Jalava, Lotta 2012: Tempuksen ilmaiseminen tundranenetsin moduksissa. — Tiina Hyytiäinen, Lotta Jalava, Janne Saarikivi & Erika Sandman (toim.): *Per Urales ad Orientem. Iter Polyphonicum Multilingue. Festskrift tillägnad Juha Janhunen på hans sextioårsdag den 12 februari 2012*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. 131–144.
- Jalava, Lotta 2017: Grammaticalization of modality and evidentiality in Tundra Nenets. — Kees Hengeveld, Heiko Narrog, Hella Olbertz (toim.) *The Grammaticalization of Tense, Aspect, Mood and Modality from a Functional Perspective*. Trends in Linguistics – Studies and Monographs TiLSM. Berlin: De Gruyter Mouton. 133–162.
- Janhunen, Juha 1977: *Samojedischer Wortschatz. Gemeinsamojedische Etymologien*. Castrenianum toimitteita 17. Helsinki: Helsingin yliopisto, Castrenianum.
- Janhunen, Juha 1981: Uralilaisen kantakielen sanastosta. *Journal de la société finno-ougrienne* 77. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. 219–274
- Janhunen, Juha 1998: Samoyedic. – Abondolo, Daniel (toim.), *The Uralic Languages*. London/ New York: Routledge. 457–479.
- Kallio, Petri 2012: The Non-initial-syllable Vowel Reductions from Proto-Uralic to Proto-Finnic. – Tiina Hyytiäinen, Lotta Jalava, Janne Saarikivi & Erika Sandman (toim.): *Per Urales ad Orientem: Iter polyphonicum multilingue. Festskrift tillägnad Juha Janhunen på hans sextioårsdag den 12 februari 2012*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 264. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. 163–175.
- Kittilä, Seppo; Laakso, Johanna & Ylikoski, Jussi 2022: Case. – Marianne Bakró-Nagy, Johanna Laakso & Elena Skribnik (toim.): *The Oxford Guide to the Uralic Languages*. Oxford University Press.

Tundraa myöten, joen mukana. Prosekutiivisijan alkuperästä

- Kulonen, Ulla-Maija 1993: Suomalais-ugrilaisista *mo- ja *mu- pronominiavartaloista. — Ulla-Maija Kulonen (toim.): *Festschrift für Raija Bartens zum 25.10.1993*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 20. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. 195–201.
- Labanauskas 1982 = Labanauskas, Kazys. 1982: . [Der Scheinhandlungsmodus im Nenzischen.] *Советское финно-угроведение* 18. 283–292.
- Martínez, Jesús Francisco Olguín 2021: Hypothetical manner constructions in world-wide perspective. *Linguistic Typology at the Crossroads* 1-1 (2021). 6–46.
- Maslova, Elena. 2003: *A Grammar of Kolyma Yukaghir*. Mouton Grammar Library, 27. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Mikola, Tibor 1988: Geschichte der samojedischen Sprachen. — Denis Sinor (toim.): *The Uralic languages: description, history and foreign influences*. Handbuch der Orientalistik 8: Handbook of Uralic studies 1. Leiden: E. J. Brill. 219–263.
- Nedjalkov, I. 1997: *Evenki*. London/New York: Routledge.
- Nikolaeva, Irina 2006: *A Historical Dictionary of Yukaghir*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- Nikolaeva, Irina 2014: *A grammar of Tundra Nenets*. Mouton Grammar Library 65. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Nordlund, Taru 2001: Perustelevasta referoivaksi: Suomen partikkelin muka merkityksenmuutos 1800-luvun tekstiaineistojen valossa. — *Virittäjä* 4/2011. 484–514
- Ojutkangas, Krista 2000: Ruumiinosannimien kieliopillistumisesta suomessa ja virossa: tarkust ei wõi käega külge panna. — *Virittäjä* 104 (1/2000), 2–22.
- Ojutkangas, Krista 2017: Suomen mukaan-sanan kieliopillistuminen: seuralaissuhteesta tiedon alkuperän ilmaisemiseen. — *Sananjalka*, 59, 181–216.
- Salminen, Tapani 1997: *Tundra Nenets Inflection*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 227. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Salminen, Tapani 2004: *Samojedin äännehistoriaa*. Luentomoniste.
- Salminen, Tapani 2012: Traces of Proto-Samoyed vowel contrasts in Nenets. — Tiina Hyytiäinen, Lotta Jalava, Janne Saarikivi & Erika Sandman (toim.): *Per Urales ad Orientem. Iter Polyphonicum Multilingue. Festschrift tillägnad Juha Janhunen på hans sextioårsdag den 12 februari 2012*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. 339–358.
- Sammallahti, Pekka 1974: *Material from Forest Nenets. Grammatical Sketch, Two Short texts, Vocabulary*. Castrenianumin toimitteita 2. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Sammallahti, Pekka 1979: Über die Laut- und Morphemstruktur der Uralischen Grundsprache. — *Finnisch-Ugrische Forschungen* 43: 22–66.
- Sammallahti, Pekka 1988: Historical phonology of the Uralic languages with special reference to Samoyed, Ugric and Permic. — Denis Sinor (toim.) *The Uralic Languages – description, history and foreign influences*. Leiden. 478–554.
- Siegl, Florian 2013: *Materials on Forest Enets, an Indigenous Language of Northern Siberia*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 267. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- SSA = Itkonen, Erkki & Ulla-Maija Kulonen (toim.) 1992–2000: *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 556, Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus – Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tereštšenko 1947 = . . . 1947: *Очерк грамматики ненецкого (юрако-самоедского) языка*. : .
- Tereštšenko 1965 = . . . 1965: *Ненецко-русский словарь*. :
- UEW = Rédei, Károly & al. 1988–1991: *Uralisches etymologisches Wörterbuch* 1–3. Wiesbaden: Harrassowitz.

- Ylikoski, Jussi 2011: A survey of the origins of directional case suffixes in European Uralic. — Seppo Kittilä, Katja Västi & Jussi Ylikoski (toim.), *Case, Animacy and Semantic Roles. Typological Studies in Language 99*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 235–280.
- Ylikoski, Jussi 2015: From compounds to case marking: Prolatives in South Saami and Lule Saami. — *Finnisch-Ugrische Mitteilungen 39*: 101–155.
- Ylikoski, Jussi 2016: The origins of the western Uralic s-cases revisited: historio-graphical, functional-typological and Samoyedic perspectives. — *Finnisch-Ugrische Forschungen 63*, 6–78.
- Vajda, Edward J. 2004: *Ket*. (Languages of the World/Materials 204) München: Lincom Europa.
- Wagner-Nagy, Beáta 2018: *A Grammar of Nganasan*. (Grammars and Language Sketches of the World's Languages: Indigenous Languages of Russia.) Leiden: Brill.
- Zalizniak, Anna; Bulakh, Maria; Ganenkov, Dmitri; Gruntov, Ilya; Maisak, Timur; Rousseau, Maxim 2012–2017: Database of the semantic shifts in the languages of the world. <http://semshifts.iling-ran.ru/>.